

וישב

בקש יעקב לישב בשלווה

"וישב יעקב בארץ מגורי אביו בארץ כנען". הכתוב הזה בא להגיד שיעקב בהיותו חוצה לארץ ובדרכים עד בואו אל בית אביו השתדל תמיד בקנין הטובות הזמניות הגופניות ולהרבות מקנהו כמ"ש הייתי ביום אכלני חורב וקרח בלילה אבל מיד שבא אל בית אביו בארץ כנען להיותו מקום מוכן לעבוד את ה' משני צדדים אם מצד ששם גר אביו אברהם ואביו יצחק ואם מצד הארץ עצמה שהיא ארץ כנען הארץ הקדושה אשר בחר בה ה' לא רצה להשתדל עוד בקניני העולם ולהרבות מקנהו רק להתיישב שמה להתבודד בחכמתו כמעשה אביו, ובניו שהיו בחורים להוטים אחרי הקנינים לרתיחת טבעם, אותם מנה לרעות הצאן כאשר היה הוא עושה קודם לזה. וע"ז אמר הכתוב וישב יעקב ר"ל שנתיישב ולא רצה לצאת עוד מעירו לרעות הצאן כאשר בראשונה ושעשה זה שמה להיותו מגורי אביו כי שם גר ודר דירתו בתוכו וכן עשו אברהם ויצחק שבזקנתם נתפרשו מעסק הממונות והקנינים ונבדלו לעבוד את אלוקיהם ולהכין עצמם לנבואה ולשפיע האלוקים וג"כ להיות זה בארץ כנען ארץ אשר ה' דורש אותה ושעל זה היה נדרו ושבתי בשלום אל בית אבי והיה ה' לי לאלוקים כלומר שכאשר ישוב לבית אביו לא יתעסק עוד בעניני העולם כי אם בעבודת אלוקיו וע"ז אמר למעלה ויבא יעקב אל יצחק אביו ממרא קרית הארבע היא חברון אשר גר שם אברהם ויצחק כי לא אמר זה להודיע שהיה המקום ההוא חברון כי ידוע היה אלא להודיענו שבא שם לזאת הסיבה ר"ל להתבודד שמה ולעזוב עניני העולם כאשר עשו אבותיו בזקנתם ואין ספק שהיתה חברון בלתי ראוי לדירתו כפי מה שיאותו למרעה צאנו כי היא ארץ סלעים ואין מרעה לצאן אשר להם ולזה הוכרחו בניו ללכת לרעות הצאן בשכם רחוק מחברון אבל יעקב בחר המקום ההוא כפי הנאות להתבודדותו ויישובו ולא חשש לצאנו ולכן בחר בכלל בארץ כנען, לא בחרן ולא בדרכים ובחר בפרט בחברון להיותו ארץ מגורי אביו.

ובא הכתוב הזה לספר במעלת יעקב שעם היות טבע בני אדם כל עוד יגדל עושרם ילכו אחריו כמ"ש אוהב כסף לא ישבע כסף אבל יעקב לא היה כן כי עזב הנהגת קנינו והבלי העולם והתיישב בארץ מגורי אביו בארץ כנען שהם ב' הסיבות שזכרנו לדעת את ה', ולפי שמטבע השלם שישתדל להשלים זולתו כפי האפשר וכ"ש יוצאי חלציו אלא שלא יפעל הפועל כ"א בהכנת המתפעל לזה אמר אלה תולדות יעקב יוסף, ותולדות נאמר על הגדול והלמוד בדעות ובחכמה כמו שביאר הרב המורה בשיתוף שם ילד שכל מי שלימד אדם והכינו נאמר שילדו ולכן נקראו תלמידי הנביאים בני הנביאים כי אחרי שהבין יקרא תולדות האב להיותו מהווה גופו יותר ראוי שיקרא התלמיד בן להיותו מהווה שכלו.

ועל זה אמרו חז"ל על פסוק אלה תולדות אהרון ומשה ולא הזכיר רק תולדות אהרון, אלא שקראם תולדות משה לפי שלימדם תורה ולפ"ז יאמר כאן שעם היות ליעקב בנים רבים לבד יוסף אבל יוסף היה דומה אליו בשלימות שכלו ודעתו ולזה ליוסף לבד היה מלמדו ומוליד בו דעות וחכמה ומוסר מבין שאר בניו כי הוא היה עמו תמיד וכמ"ש חז"ל שכל מה שלמד משם ועבר מסר ליוסף ולכן נמצא בו השפעת הנבואה ורוח אלהין קדישין והיה א"כ יוסף לבד תולדות יעקב כי בו בלבד היו גידוליו ולימודו כי עם היות בניו כולם שלמים וכן רבים הנה, ביוסף נראה עוד גידולו וחכמתו ושלמותו וסיפר הכתוב משלמות יוסף אף שהיה בן י"ז שנה היה כ"כ נבון וחכם בכל דבר שגם בהנהגת הצאן והצריך להם היה הוא הרועה מדריך ומלמד ומנהיג את אחיו אע"פ כי הוא לא היה עם הצאן עכ"ז היה מבין ויודע בהנהגת הצאן יותר מכל אחיו ורועה הוא מלשון מדריך ומנהיג ומלמד כמו רועה ישראל האזינה נוהג כצאן יוסף (תהילים פ) ורועה אחד יהיה לכולם (יחזקאל לז).

גם סיפר משלמות מידותיו שלא היה מתגאה בשכלו ודעתו כי הוא היה נער ר"ל משרת את בני בלהה ואת בני זלפה שהם הפחותים מכל אחיו, כי לא די שהיה משרת את הגדולים בני לאה הגברת אבל גם אצל בני השפחות היה משתדל ומשרת ולא היה מזלזל בכבודם ולא היו בעיניו כבני שפחות אלא כאילו היו נשי אביו כן היה מכבדם ומשרת אותם והיה א"כ בדעתו וחכמתו מנהיג את הגדולים מדריכם ומיעצם במה שיעשו ובהשתדלותו משרת גם את הפחותים שבהם והתבאר א"כ מזה כמה מעלות טובות היו ביוסף, התבונה וההשתדלות הענוה והשפלות וכולם באמת נמשכות משלמות השכל כי הגאווה הוא מחסרון השכל כי היודע מהות האדם ותכליתו וערכו במציאותו וחסרונו במעשיו לא יתגאה, וספרו עוד, ויבא יוסף את דבתם רעה אל אביהם ר"ל בעבור שהוא היה עם אביו בעיר כשהיה שומע מאנשי העיר בשווקים

וברחובות שמדברים דברים רעים על אחיו, אותה דיבה כמו ששמעה היה הוא מביא אותה אל אביו, ולא מחמת שהיה הוא מאמין על אחיו שעשו כדברים האלה, רק היה מצער עצמו מדוע ידברו אנשי העיר דברים רעים על אחיו ע"כ היה מספר כל זה לאביו שאביו יוכיח את אחיו שלא יעשו כדברים האלה שיהיו נחשדים לאנשי העיר, ונדע מזה שהיה ליוסף אהבה עם אחיו ולזה היה משתדל בתקנתם ע"י אביו ולא למען הראות פחיתותם לאביהם רק אדרבה רצה שאביהם יוכיח אותם ולא יהיה פוצה פה עליהם ולהיות יוסף שלם בשכלו ובמידותיו ובענוותנותו בהשתדלותו באהבתו לאחיו בהכנעתו אצל אביו א"כ היה תולדות יעקב יוסף, כי נתדמה אל אביו בשלמותו ונראו בו גידולי אביו ותולדותיו ולימודו בו.

סיבת שנאת האחים וחלומות יוסף

"ויראו אחיו כי אותו אהב אביהם". קשה להבין מה חטא יוסף בכל הנ"ל? ואם היה הכתוב אומר כי שנאת האחים היה על שהיה יוסף מביא דבתם רעה אל אביהם היה זה התנצלות עליהם, אבל הכתוב לא הזכיר זה כלל.

ונראה כי היה השנאה רק מחמת אהבת אביו ומחמת כתונת הפסים שעשה לו אביו, האם דבר קל כזה כדאי לעבור על הכתוב בתורה לא תשנא את אחיך בלבבך ומה חטא יוסף בזה שאביו אהבו, האם היה לו לעשות מעשים רעים שישנא אביו אותו ומה גם כי כזה וכזה יקרה רבות, פעמים שאב יאהב אחד מבניו יותר משאר בניו ומאי כולי האי, והיה להם טענה על אביהם ולשנוא אותו מדוע יאהב אותו ולא אותם, אבל מה להם אצל יוסף?

ונוכל לומר אדרבה בשביל שהיו צדיקים גמורים ע"כ עשו מה שעשו כי ראו מעשה זה ונזכרו מעשה אחרת, הם שמעו וידעו מה שעשה אברהם עם בניו שהיו לו בנים רבים ובירר את אחד בן הגבירה שרה ולו הנחיל כל מה שהיה לו בעיני העולם הזה ובעיני העולם הבא, נתן לו כל הברכות שברכו הקב"ה והנחילו ארץ כנען אשר הבטיחו הקב"ה לתת זרעו אחריו ולמדו תורת ה' ומצוותיו למען יהיה לו עוה"ב ג"כ, ולישמעאל ויתר בניו נתן מתנות וישלחם קדמה אל ארץ קדם והרחיק אותם מיצחק בנו למען לא יהיו לו למכשול על דרכו והם ידעו כי עיקר אהבת אביהם היה לרחל, ואמם לאה ע"פ סיבה היתה לו לאשה ובפרט השפחות ואחר מות רחל קירב יעקב את בנה יוסף וידעו עוד כי כל הברכות וירושת ארץ כנען הכל מסר יצחק ליעקב טרם צאתו מביתו לבית לבן ונמצא כעת הכל הוא ביד יעקב וחששו אולי יעקב יוריש הכל ליוסף כי בן האהובה הוא לו ואותם ירחיק מכל וכל כאשר עשה אברהם זקנם.

והיה להם אותות ע"ז כי יש להם לחוש על הדבר. א' מה שהביא יוסף דבתם רעה אל אביהם להבאיש ריחם אצל אביהם. ב' כל תורתו שלמד משם ועבר לא למד עמהם רק עם יוסף וראו בעליל כי אינם נחשבים אצל אביהם כבנים רק כעבדים ומשרתים לרעות הצאן ורוצה להרחיקם מהדת של תורה ולא יירשו העוה"ב. ג' ראו הכבוד שכבדו בעשייתו כתונת פסים לו לבדו והראה בפירוש כי רק הוא ראוי לאותו איצטלא ולא בניו היתרים כי במה נחשבו אצלו, וחשבו עוד כי רק יוסף מתאמץ למצוא חן בעיני אביהם ורואה להמשוך אהבת אביו רק אליו ועושה תחבולות נגלות ונסתרות להרחיק לב אביו מאחיו שיעקב יתן כל מה שיש לו בגשמיות וברוחניות רק לו לבדו, לכן דנו את יוסף כדין מסית ומדיח שמדיחם מעוה"ז ומעוה"ב, ע"כ עשו לו מה שעשו ולדעתם היה הכל מותר ומצוה כי הבא להורגך השכם והרגו ומוטב שידחה יחיד ולא רבים וכוונתם היתה לשם שמים שלא יודחו מהדת הקדושה ויאבדו ע"י זה מעוה"ב ובפרט כי מזלם חזה בפירוש שמיוסף יודחו מעבודת ה' כי ירבעם בן נבט שבא משבט יוסף הדיח את כל ישראל בעשותו העגלים ובתחילה חטאו רק עשרת השבטים ויגלו מארצם ואח"כ חטאו גם שבט יהודה ובנימין ויגלו מארצם וכל זה בא להם מיוסף, ע"כ אין להאשים את שבטי י-ה בעשותם כל מה שעשו.

אבל הקב"ה אחרת חשב ועצת ה' היא תקום ולעבד נמכר יוסף והיה הוא סיבה לירידת מצרים ולכל הדברים אשר נמשכו מזה, והחלומות הטובים שראה יוסף והגיד אותם לאחיו היה כנותן עצים על האש להגדיל המדורה ושנאתם ללהב יצא, אך כל זמן שהיו מתקבצים בבית אביהם יחדו החרישו ולא דברו דבר מחמת כבוד אביהם לא רצו לחרור ריב עם יוסף אבל בהיותם בשדה עם הצאן חשבו מחשבות על מה שראו בבית אביהם מאהבת אביהם אל יוסף וסיפרה לנו התורה איך האחים טעו בדמיונם, שמעולם לא עלה על דעת יעקב להרחיק מעליו את יתר בניו ורק חלק כחלק יוריש להם כל מה שיש לו ומה שקירב כ"כ את יוסף הוא מצד הרחמנות שנשאר בילדותו בלא אם ונולד לזקנותו ואין אדם יודע עתו ומי יגדלהו ויחנכהו, ולבו חזה עליו ברוח קדשו כי צרות רבות יסובבוהו במשך ימי חייו וגדולות ונפלאות חזה עליו ע"כ קרבו אליו ביתר שאת וגם את בנימין אחיו הקטן ממנו אהב ביותר רק לא חזה עליו שום השתנות במשך ימי חייו ע"כ אין מה לדבר ממנו ומהתקרבותו, וגם בלב יוסף לא היה שום התנשאות והתגדלות על אחיו ולא הרגיש בלבו שום משטמה עליהם וחשב כמים הפנים לפנים כן לב האדם לאדם.

וכאשר אין בלבו אל אחיו רק אהבה מסתמא גם הם יאהבוהו ע"כ כל החלומות אשר ראה סיפר לאחיו שהם יפתורוהו כי כל החלומות הולכים אחר הפה אבל אחיו

אמרו הפתרון בלשון תימה, המלוך תמלוך עלינו אם משול תמשול בנו, ותרגם אונקלוס, המלכו את תדמי לממלך עלנא או שולטן את סביר למשלט בנא, וחשבו האחים שפתרון כזה לא יתקיים מחמת שמחשבים בלבם היפך זה אבל טעו גם בזה כי כל החלומות הולכים אחר הפה דייקא ולא אחר המחשבה שמחשב הפותר, ע"כ כאשר פתרו כן היה.

ואגב נבאר כפל הלשון והשינוי ממלך למושל, מלך נקרא מי ששרי המדינה המליכוהו עליהם ברצונם הטוב ויתנו לו כתר מלוכה או מלך בן מלך, ומושל נקרא מי שכבש מדינה אחת בחרבו וקשתו ומושל עליה ביד חזקה אף שלא לרצונם וז"ש הכתוב כי לה' המלוכה ומושל בגויים, בני ישראל קבלו עליהם מלכותו יתברך ברצונם הטוב והקדימו נעשה לנשמע אבל ומושל בגויים בע"כ, זהו עכשיו, אבל לע"ל כשיתקיים ועלו מושיעים בהר ציון לשפוט את הר עשו אז יראו כולם גדולתו ית' והיה ה' למלך על כל הארץ אפילו על הגויים יקרא הקב"ה בשם מלך כי הכל יקבצו עליהם מלכותו יתברך ברצונם הטוב.

וז"ש האחים ליוסף 'המלוך תמלוך עלינו' בה' התימה, מלוכה צריך להיות ברצוננו האם תחשוב שאנחנו ברצוננו נמלוך אותך עלינו, זה ודאי אינו, כי אנחנו שונאים אותך ואיך נסכים עליך ברצוננו שתהיה מלך עלינו, 'אם משול', אילו ראית בחלומך שתהיה מושל בנו ביד חזקה, זו יוכל היות אשר תמשול אף בנו בעצמנו כי מי יודע מה שיהיה ברבות הימים ומה שיגזור ה' אבל להפוך לבבנו לאהבה אותך זה אינו אף בהקב"ה כביכול, כי אינו מבטל הבחירה ע"כ שתהיה מלך עלינו אי אפשר ומאחר שראית בחלומך שתהיה מלך ע"כ חלומך שקר הוא ולא יתקיים לעולם ואולי ראית שניהם מלך ומושל, כאשר זה שקר גם זה שקר, ומחמת כי חשבוהו שכל זה מהרהורי דיומא שכל היום מחשב עליהם מחשבות להתנשא עליהם וזה נמשך ג"כ מהתקרבות אביו ומאהבתו אליו ע"כ נתווסף בלבם שנאה ויוסיפו עוד שנא אותו על חלומותיו ועל דבריו, עם כל זה התחרטו על הפתרון שפתרוהו בדבר שפתיים לטובה.

ע"כ כאשר בא יוסף אליהם בחלומו השני וסיפר להם לא ענו אותו דבר כי לטוב לא רצו לפותרו וכאשר יוסף ראה כי שתקו אחיו ואינם רוצים לפותרו בא אצל אביו ומחמת שאחיו רצו לשמוע מה יאמר אביהם על החלום הזה ע"כ הלכו גם הם אל אביהם בשעה שיוסף רצה לספר חלומו אל אביו ע"כ אומר הכתוב ויספר אל אביו ואל אחיו, לאביו סיפר ואחיו שמעו, ומחמת שאביו ראה כי בניו עוטרים אותו ורוצים לשמוע הפתרון נתיירא מחמת קנאת האחים ע"כ אמר ליוסף בגערה ובכעס מה

החלום הזה אשר חלמת וכו' אבל בפני עצמו 'ואביו שמר את הדבר' כי החלום הראשון מורה רק על שמירת הטעם והכוונה, לא שמירת המילות והדיבור כי האלומויות והעומרים לא ישתחוו לעולם שאינם בעלי השתחווייה וכן האלומה והעומר של יוסף אינה בעלת קומה והתייצבות עד שיאמר עליה קמה אלומתי וגם נצבה, במשמעות פשוטיי בקיום המאמרים והשמות לפי מה שהם אבל העיקר שבפתרון זה הוא המובן והנמשל שבהמילות והדבורים, והוא שהאלומות אשר תשתחווינה רומזים הכוחות המשתוקקות אשר באחיו להשביע נפשם בלחמם ולחם לפי הטף (אשר האלומה היא יסוד ושורש אל הלחם ואל הנזיד ואל כל מאכל) ואלומתו של יוסף רומזת כי יש ויש באמתחותיו להשביר בר לאחיו ולכל המבקשים אוכל למו, ולבעבור זה מלוך ימלוך עליהם ומשול ימשול בם כאשר פתרו לו אחיו.

אמנם החלום השני "והנה השמש והירח וכו' משתחווים לי", יש בפתרונו שמירת הדיבור כמשמעו והוא שהשמש והירח והכוכבים והם מנהיגי כלל המערכת הטבעי ייכנעו בהכנעת ההשתעבדות עד כל אשר יאמרו להם מזרע יוסף וביתו ישמעו בקולם וכמו שהיה הענין בשמש וירח אשר דממו ועמדו ושמעו בקולו של יהושע בצוותו עליהם לאמר דומו עד יקום גוי אויביו, ובזה הודיע אלוקים את יוסף במה יזכהו את ארחו והנהגתו בכלל האומה הישראלית, אם בממשלת ההשגחה הטבעיית או בממשלת ההשגחה הנסיית ושידוד המערכה או בשתים יתחתן בם, ונאמר כי בראשונה אשר ראה בחלומו והנה אנחנו מאלמים וכו' והנה תסובינה וכו' ותשתחוויין וכו' מורה על הממשלה הטבעיית, האוגרים בקציר לחמם ויוסף עבד להם לחם רב כד"א הכתוב "ויוסף הוא המשביר", אמנם החלום השני אשר ראה בחלומו והנה השמש והירח וכו' מורה על ממשלת שידוד המערכת השמשי את המאור הגדול לממשלת היום ואת המאור הקטן לממשלת הלילה ואת הכוכבים.

ובמד"ר (פ' פד) אמר ר"י אמר יהושע לשמש עבדא בישא וכו' לא כך ראה אותך אבא בחלום והנה השמש והירח אף אתה דום מלפני, מיד וידום השמש והירח עמד וכו', ולזה אבינו יעקב בראותו כי אחי יוסף והמה בניו מקנאים אותו על חלומותיו המורים לו גדולה והתרוממות עליהם וגם על הממשלה המזריית, לזה עשה את עצמו כאילו יש גם בכוונת החלום השני השתעבדותם של אחיו ועוד נוסף של אביו ואמו ושיש בו ג"כ שמירת הטעם והוא שהשמש הוא משל אל האב והירח אל האם והכוכבים אל האחים ולזה גער בו ביוסף לאמר מה החלום הזה אשר חלמת הבוא נבוא אני ואמך ואחיך להשתחוות וכו' כלומר המובן מפתרון החלום לפי דעתך שהוא

אל האב והאם והאחים וכו' החלום הזה אינו אמיתי כי אמך כבר מתה וסיימה התורה ואביו שמר את הדבר ר"ל כי מה שהחליט שלילת המובן מפתרון החלום השני אין זה זולת ששאל מהחלום שמירת פתרון הטעם ומובן זר, אבל את הדיבור עצמו ככתבו וכלשונו בזה הדבר והוא השמש והירח היותם משתחווים לו בעתיד ענין זה שמר בלבם ואך על זה היום קיווה מתי יבוא ויראה.

שליחת יעקב את יוסף

"ויאמר ישראל אל יוסף הלא אחיך רועים בשכם". כתב הגאון בעל ע"ז איתא בזוה"ק במקום שנהרג אדם ונשפך דם נקי אותו המקום הוא מסוכן מאד לעולם כי המלאך המשחית אשר נברא מהעוון הזה נאחז בלבות אנשים רעים כאשר עוברים במקום ההוא ומפתם לארוב ולשפוך דם נקי ולא ימלט כל העובר שם במקום ההוא אחרי כן, גם ידוע שהלויה של הצדיק היא שמירה מעולה להנצל מכל פגע רע ואשר ע"כ הצריכה התורה להביא עגלה ערופה על דם נקי שנשפך ושהזקנים יאמרו עליו ידינו לא שפכו את הדם הזה, ואמרו חז"ל דר"ל שלא ראינוהו ולא פטרנוהו בלא לוויה וזה דאמר יעקב הצדיק הנקרא בשם ישראל לגודל מעלתו לבנו יוסף הלא אחיך רועים בשכם ושם נשפך דם נקי הרבה (כי יעקב לא הסכים לשמעון ולוי בהריגת שכם) וא"כ הלא הוא מסוכן מאד וכמאמר רז"ל שהוא מקום מוכן לפורענות, לכן לכה לראות את שלום אחיך ואם תאמר א"כ הוא שהמקום מסוכן איך תלך אתה אל אחיך אשר שונאים אותך במקום ההוא, לא תחוש לזה כי "ואשלחך אליהם" ר"ל שאלווה אותך ולוויה שלי יהיה לך שמירה מעולה אף במקום המסוכן ההוא ע"כ אמר יוסף הנני, כי היה בטוח בכחו של אותו צדיק שבוודאי הלויה שלו ישמרהו מכל נזק.

ולזה אמר הכתוב וישלחהו מעמק חברון ר"ל שעשה לו לוויה גדולה כ"כ שלוהו כל ההר כולו עד העמק שאחר ההר וישלחהו וילוהו עוד כל העמק ומשם שלחו ויבא שכמה, ואמר שכמה ולא אמר לשכם, להורות שבא עם תוך העיר בתוך מקום המסוכן ואעפ"כ לא אירע לו שום נזק כי באמת כן היה כדברי יעקב שהלוויה שלו הועיל לו שלא יארע לו שום נזק גם במקום המסוכן ההוא ואף אחיו אם היו שם לא היו יכולים לעשות לו שום נזק בשכם ועתה כאשר בא לשכם ולא מצאם היה צריך לחזור לבית אביו כיון ששם כלתה הלוויה והשליחות של יעקב שלא היה כוונתו בלוויה זו אלא שילך עד שכם לבד, אבל כיוון שנגזרה מתוכן העלילות שירד יוסף למצרים נתן בלבות השבטים שיסעו משכם להלן לדותן, ויוסף שלא מצאם בשכם רצה לחזור והקב"ה

שלח אליו שלושה מלאכים שיוליכוהו עד דותן אשר שם לא הועיל לו עוד הלוויה של יעקב ושם נתגלגל הדבר מהקב"ה שנמכר יוסף למצרים וע"כ כתיב ויתנכלו אותו להמיתו בלשון התפעל ולא כתיב וינכלו שהקב"ה נתן כן בנכליהם (ולא מעצמן) דעה אחת לכולן שירצו דוקא להורגו וראובן בא ברצון ודעת ה' למנוע אותם מבוא בדמים ואחריו בא יהודה כמפשר ועשה פשרה למוכרו ויצאו ידי שניהם והוא התכוון לאמיתת רצון הקב"ה שיתגלגלו עוד הדברים הלאה הלאה כמבואר בתורה.

מחשבות האחים על יוסף

"ויראו אותו מרחוק ובטרם יקרב אליהם". ויל"ד הרבה מקראות אלו, מה טעם אמר 'ובטרם יקרב' בלשון עתיד ולא אמר בלשון זכר ובטרם קרב אליהם, מאחר שהסיפור מעבר הנשלם? גם כפל הכינוי שאמר 'אותו להמיתו' ולא אמר ויתנכלו להמיתו, ואם שהוא מצוי בלשון הכתוב כמודע לבעלי הלשון מ"מ ודאי לא לחנם נאמרה בכל פעם בתוה"ק וכל היכא דאיכא למידרש דרשינן, גם קשה מילת 'ועתה לכו ונהרגוהו' כאילו לא היה באפשרי להורגו כ"א עתה.

אמנם נאמר כי יתחמץ לבב אנוש ויבוש מפני כח אלוקי רוח המרגיש הרוחני שבקרבם להרוג נקי על לא דבר כ"א מפאת שנאה ששנאו מנעוריו ומכ"ש אם השנאה איננו שונא אותו כ"א תוקע לו כפו באהבה נמרצה באמת איך ירהיב בנפשו עוז תחת אהבתו ליפול עליו ולהורגו. אמנם בזה ישקוט רוחו אם לא יהרגנו בידו רק ע"י גרמא ומרמה עד שיוכל לומר ידי לא שפכו את הדם הזה כי אז ינוח קצת ממהלומי לבבו ופעמון רוחו.

עוד יש דרך אחר להשקיט הולם פעמי לב ברצח חבירו אם יש לו מקום לומר כי חברו התנכל עליו להדיחו לשלול חייו או רכושו או כבודו וכדו' כי בענין זה מרגלא בפי כל, הבא להורגך השכם להורגו, כלומר שאז ההריגה לא בכלל רציחה תחשב כי הוא רק שמירה מנזקי עצמו והנה יוסף היה יפה תואר ויפה מראה, מדברותיו נאוו ותורת חסד על לשונו ולא יכלו אחיו להורגו רק מחמת שנאה הצפונה בלבבם בלי עלילת דבר, וזה נגד הרגש הלב כאמור ומכ"ש כשיקרב אליהם כדרכו בנועם שיחו והוד יופיו ויראם אות אהבתו והכנעתו אליהם, איכה יוכלו ליפול עליו להורגו ע"כ חשבו מזימה באופן שיהרגוהו בערמה טרם מישרים יחזה פנימו, וזש"ה "ובטרם יקרב אליהם", כלומר שיתקרב אליהם בחן ובנועם מדברותיו, התנכלו להמיתו כי פועל התנכל ענינו רק תחבולה וערמה כמו שת"א על פסוק "וכי יזיד וכו' להורגו בערמה"

למקטליה בנכילו ודקדק הכתוב לכתוב "ויתנכלו אותו להמיתו" כי ידוע שמילת 'את' (שהוא משורש אות וממנו הכינויים אותי, אותך, אותו) היא סימן המקבל הפעולה וז"ש ויתנכלו אותו להמיתו כלומר שיהיה הוא מקבל פעולת המיתה ולא שיהיו הם הממיתים לכן הוכיחו רז"ל ממליצה זו (ב"ר פ' פד) ויראו אותו מרחוק אמרו בא ונשסה בו הכלבים, הוא אשר דברנו כי בושו לשלוח בו יד, אמנם בעוד שישבו ליטול עצה כנ"ל ויאמרו איש אל רעהו הנה בעל החלומות הלזה בא, כלומר אין אנו צריכין לערמה כלל כי לא להורגו באנו עליו מפאת שנאת חנם זולת אחרי אשר נגלה לנו מקור לבו למלוך עלינו ולמשול בנו, באנו לבטל חלומותיו, וכבר אמר החכם כי כל מעשה תקרא ע"ש תכליתה ואין זה רציחה כ"א שמירה מנזקי מחשבותיו וז"ש 'ועתה' כלומר אחרי שנזכור ענין חלומותיו לכו ונהרגהו וגו' אפילו בידיים, ונראה מה יהיו חלומותיו כלומר זה כל עיקר מחשבותינו לבטל תאוות מלכותו.

מכירת יוסף

"ויאמר יהודה אל אחיו מה בצע כי נהרוג את אחינו". הנה הכתוב אומר תיכף כאשר ראו האחים מרחוק כי יוסף בא אליהם ויתנכלו אותו להמיתו, חשבו עליו להמיתו אך לא ידעו עוד אל נכון איך ובאיזה אופן ימיתוהו, המדרש אומר שהשיסו בו הכלבים.

וכתב האלשיך ז"ל וז"ל ואחשבה ע"פ דרכם כי הלא השלמים ההם את ה' היו יראים ולא ערבו אל לבם לשלוח יד בצדיק יסוד עולם אך התחכמו לו לגרות עליו הכלבים באמרם בזאת יבחן אם צדיק וישר הוא ולא חטא על הנפש בהביאו דיבה רעה כי עשה למען יוכיחנו אבינו או אם נאץ האיש הזה את ה' כ"א שן בהמות תשולח בם אז יודע כי לא צדיק הוא ובעונו ימות וידינו אל תהי בו, ואם לא נדעה ולהפך בזכותם אחשבה, כי לא נעלם מהם מאמרם ז"ל (ש"ר פי' לא) על פסוק "לא תשא שמע שווא", מכאן שהמוציא שם רע ראוי להשליכו לכלבים שנאמר לכלב תשליכון אותו וסמך ליה לא תשא שמע שווא, ויעשו לו כן, ולא נעשתה עצתם כי 'ויהי ה' את יוסף' ומוראו וחיתתו נפל על הכלבים כי צדיק וישר הוא ולא חרץ כלב עליו את לשונו, אבל שמעון ולוי לבם כלב הארי לא נתקררה דעתם בזה ואמרו יוכל היות הכלבים לא היו רעבים בעת ההיא או שלא סיפר לשון הרע ע"כ הכלבים לא המיתוהו אבל אנחנו חפצים להורגו מחמת ענין אחר, מחמת חלומותיו כי הוא בעל החלומות, חלומותיו לא מן השמים מראים לו מה יהא בימיו רק הוא

בעצמו בעל החלומות, הוא ברא חלומותיו מחמת הרהורא דיומא, כל היום חושב עלינו איך למלוך עלינו ואיך למשול בנו ובלילה רעיוניו על משכבו סליקו וסובר כי חלומותיו מן השמים ומתגאה עלינו ותועבת ה' כל גבה לב וכל המתגאה כאילו כופר בעיקר או כאילו עובד עבודה זרה ע"כ לא יהיה עלינו שום עוון אשר חטא, וישמע ראובן ויצילהו מידם ויאמר לא נכנו נפש, ראובן אמר להם אף אם יהיו כדבריהם אמת שנתחייב מיתה אבל מיתתו לא נמסר לידינו שאנו נהרגהו, כי מיתה בידי אדם צריך להיות בעדים והתראה, ומי יוכל להעיד שחלומותיו אינם מן השמים ומי יושב בתובנא דלבו לומר עליו שמתגאה עלינו ועכ"פ מידי ספק לא יצאנו וספק נפשות להקל עליו שלא נהרגהו, אם הייתם רוצים לעשות בו איזה הכאה הייתי משתתף עמכם כי גם אנכי עמכם לשנוא אותו אבל להכותו נפש עד שימות לא אשתתף עמכם ואולי תאמרו שאתם לבדכם תהרגנו בלעדי, אל תשפכו דם, גם אתם אל תשפכו דמו ואם תרצו להפטר ממנו השליכו אותו אל הבור הזה אשר במדבר ויד אל תשלחו בו לעשות בו מאומה, וסיפרה לנו התורה אף שנראה מדברי ראובן כי גם הוא שונא ליוסף, לא כן הדבר ראובן לא היה שונא ליוסף וכל זה דיבר רק להציל אותו מידם להשיבו אל אביו ואם היה ראובן מגלה לאחיו כי הוא איננו שונא ליוסף לא היו דבריו נשמעים לאחיו ובאשר כי רימה אותם שגם הוא שונא אותו, רק מייעץ אותם לטובתם פן ח"ו ישפכו דם נקי ויענשו ממרומים ע"כ קבלו עצתו.

וידוע מאמרם ז"ל התקבצו כל החיות אל הנחש ואמרו לו ארי טורף ואוכל, זאב דורס ואוכל, ואתה מה הנאה יש לך שאתה נושך מאחר שאינך אוכל, ואם תאכל אינך טועם טעם בשר רק טעם עפר, מה יש לך אם אתה אוכל עפר ממש או אתה אוכל בשר וטעמו טעם עפר, והשיב הנחש מה יתרון לבעל הלשון, ע"כ אמרו חז"ל בעל לשון הרע נחש נושכו, וחז"ל דרשו והבור ריק אין בו מים, מים אין בו אבל נחשים ועקרבים יש בו ע"כ אמר להם ראובן אם תרצו לידע בבירור צדקת יוסף או רשעתו השליכוהו אל הבור אל הנחשים והעקרבים, אם יצל מהם הלא תדעו בטח כי צדיק הוא וע"ז לא תוכלו לומר כאשר אמרתם על הכלבים אולי לא היו רעבים כי אמרו חז"ל אגב איצלי מזקי אף שאינם רעבים ואם יזיקוהו או יהרגוהו אין עליכם האשמה רק עליו לבדו מדוע דיבר לשון הרע, ולע"ע עשו כאשר ראובן אמר להם ע"פ עצתו, וישליכו אותו הבורה ובעודם מחכים לראות מה יהיה סוף יוסף בבור, וישבו לאכול לחם, וישאו עיניהם ויראו והנה אורחת ישמעלים באה וגו' ובתוך כך לא שמעו מן הבור שום גערה וצעקה מיוסף והבין יהודה כי גם הנחשים לא עשו

ליוסף מאומה, ויאמר יהודה אל אחיו עד הנה היינו מסתפקים בצדקתו וכשרותו של יוסף ובאנו לנסותו היש ה' אתו להצילו מן הכלבים ומן הנחשים והעקרבים ועתה הנה ראה ראינו כי היה ה' עמו זה פעמיים אין זה כי אם על כי צדיק וישר הוא ואם אלינו יתייחס בצדקתו וא"כ איפא מה בצע כי נהרוג את אחינו ר"ל שנים רעות גזרתם עליו ראשונה להורגהו, ע"ז אמר הלא אחינו הוא צדיק כמונו, מה בצע כי נהרגהו (ותיבת 'מה' פעמים בא להגדיל הדבר כמו מה אדיר שמך, ואומר מה בצע כמה גדולה תהיה הגזילה שנגזול את אחינו מאבינו ומהעולם ע"י הריגתו) והרעה השניה, שהשלכתם אותו הבורה, ואם לא ימות מהנחשים הלא ירעב ללחם ויצמא למים וימות ברעב ובצמא, הלא גם זו הריגה, רק וכיסינו את דמו, שלא יצא דמו החוצה, ע"כ עצתי לכו ונמכרנו לישמעלים והישמעלים יורידוהו מצרימה וימכרוהו שם לעבד ויהיה עבד עולם ולא ימלוך עלינו ולא ימשול בנו, ושמא תאמרו הלא נחייב ראשנו למלכו של עולם כי מקרא מלא הוא "וגונב איש ומכרו וגו' מות יומת", יש לנו שני תירוצים ע"ז א' וידינו אל תהי בו, אמרו חז"ל (סנהדרין דף פו) כי אין החיוב רק במי שגונב את האיש ומחזיקו ותוקף בו לזכות תחילה ואח"כ מוכרו שנאמר והתעמר בו ומכרו ואנחנו לא נחזיקנו ולא נזכה בו בידינו ועוד אמרו שם "וגונב איש ומכרו ונמצא בידו", פרט למצוי אצלו כבנו ואחיו וכיוצא, וע"ז אמרו כי אחינו בשרנו הוא ואין מצוי אצלנו יותר מזה ושמעו לעצת יהודה ומכרוהו.

"וישב ראובן אל הבור והנה אין יוסף בבור". רש"י ז"ל פי' בפירושו השני, עסוק היה בשקו ותעניתו על שבלבל יצועי אביו, מה ראה ראובן היום דוקא לעסוק בשק ותענית על בלבולי יצועי אביו, והרבה פירושים נאמרו במפרשים על ענין זה.

והנראה שבכל מקום שמזכיר ראובן את יוסף קוראו בשם ילד כי זה היה עיקר אצלו שלא לדונו עבור חטאו מחמת כי עדיין הוא קודם עשרים שנה ובי"ד של מעלה אין עונשין קודם עשרים, גם אנחנו אין צריכים לדונו קודם עשרים וזה היה כל תנחומו על מעשה בלהה שגם הוא לא היה אז בן עשרים, אבל כשראה צרת יוסף שהוא נידון בייסורים חשב בלבו שבעוה"ז נידון האדם על חטאיו אף קודם עשרים ע"כ תיכף התעסק בשק ותענית וקבל עליו ג"כ ייסורים וכשבא אל הבור ולא מצא את יוסף וכסבור היה שנהרג או שהישמעאלים לקחוהו, וראה שבאמת נידון יוסף כי בטח ימות בידי הישמעאלים או שיהרגוהו או שיכוהו ויחלה וימות ע"כ אמר ראובן אל עצמו ואני אנה אני בא, באיזה עונש יענישוני מן השמים כי גם יוסף ילד הוא ונענש, בטח גם עלי יעבור שבט אלוה ומי יודע באיזה ייסורים אהיה נשפט או נאמר ע"פ מה שכתוב בפסוק דלקמן.

"ויקומו כל בניו וכל בנותיו לנחמו וימאן". איתא במדרש רבה (פ' פד) מטרונא שאלה את רבי יוסי, ביהודה כתיב וינחם יהודה (אע"פ שלא נשאר לו רק בן אחד) ויעקב אביהם של כולם כתיב בו וימאן להתנחם, אבל איתא בילקוט פרשה זו וז"ל אמר יעקב הרי נפרצה ברית השבטים כמה יגיעות יגעתי להעמיד י"ב שבטים י"ב מזלות י"ב שעות ביום י"ב שעות בלילה י"ב חדשים י"ב אבנים באפוד, וזה היה כל תשוקתו ויגיעתו כל חייו לבנות בית ישראל מה שלא זכו לזה לא אברהם ולא יצחק וכל הצער שסבל מעשו היה רק עבור זה שיזכה בברכות אברהם ובארץ ישראל ובקרבתו והכל תלוי במנין הזה, ועכשיו שראה שנטרף יוסף ונחסר לו המנין הרי נתקלקל מה שיגע כל חייו וראובן היה הגורם לזה כי אם לא היה בלבל יצועי אביו היה יעקב מוליד עוד בן אחד ואף אם יוסף איננו ג"כ היו נשארים י"ב בנים, נמצא שראובן קלקל כל בנין בית ישראל ע"כ אמר הילד איננו ואני אנה אני בא (מצערו של אבא כי רק אנכי גרמתי לו כל הצער הזה ע"כ היה עסוק בשק ותעניתו). (ועיין בפ' וישלח פסוק וילך ראובן).

ביאת אורו של משיח

"ויהי בעת ההיא". סמיכות הפרשיות שיבואו על הסדר נוכל לומר, כי היה ית' רצה לגלגל על יוסף שיבוא למצרים אשר עבדו ועל ידו יבוא גם יעקב וכל זרעו אתו מצרימה כמו שאחז"ל ראוי היה יעקב אבינו לירד בשלשלאות של ברזל למצרים (שיקויים ע"י גזירת הקב"ה כי גר יהיה זרעך) אלא שהולכו דרך כבוד, הגם כי יכול היה הקב"ה להביא את יוסף למצרים ע"י כמה סיבות עכ"ז בחר הקב"ה סיבה זו לתכלית זה שיהיה נמכר למצרים ע"י אחים דוקא מחמת כי הם חשבו מחשבות ועשו תחבולות להפר ולבטל חלומותיו של יוסף, לקחם ה' לסיבה לגמור על ידיהם מגמת רצונו שהם עצמם יביאוהו למלכותו ומי מהם היה הגורם היותר גדול בזה שעל ידו נגמר רצון הקב"ה הלא זה היה יהודה כי השבטים רצו להורגו וראובן אף כי השתדל להצילו אבל רצה להשיבו אל אביו ג"כ לא קלע למטרת חפצו ית' אבל יהודה הוא קלע אל השערה לחפצו ית' למוכרו לישמעאלים להורידו מצרימה ועל ידו התחיל הגלות הראשון ע"כ מן הראוי שעל ידו יהיה הגואל האחרון סוף כל הגלויות שכל הגלויות נמשכים מגלות מצרים כמו שאמר הקב"ה למשה אהיה אשר אהיה ודרשו חז"ל אהיה עמהם בגלות זה ואהיה עמהם בגלויות אחרות, ולכן אחר שנמכר יוסף ובא למצרים ונגמר מחשבת יהודה ומעתה יתחילו גלגולים וסיבות אחרות שלא יהיה